

שיתוף? לייק!

כבר 25 שנה שחברי קיבוץ תמוז קמים השכם בבוקר לחלוב פעילות הינוכית, מטפחים את חממות המעורבות החברתית, ומניחים צינורות של תרבות יהודית. בלוק הדירות הנתוש שבו התיישבו בבית־שמש התחלף במתחם פעיל ותוסס, אבל כמו בכל קיבוץ, גם כאן יודעים שדור ההמשך לא בהכרח יישאר

אלישיב רייכנר | צילום: מרים צחי

המתחם המשולש של קיבוץ תמוז בבית־שמש. "בתמוז יש הרבה חופש פרט, המון סבלנות שמתאפשרת דווקא בגלל שאנחנו מקום קטן"

יבנה. לאחר השירות הצבאי עברה לעיר הגדולה, משוכנעת שלעולם לא תחזור עוד לחיים הקיבוציים. כמה שנים אחר כך היא הכירה את יאיר, בן קיבוץ עין־הרד, שכבר התוודע לתמוז והביע את רצונו להפוך לחבר בו. שלומית הסכימה לגור בבית־שמש למשך שנה, בתנאי שבתום תקופה זו יעברו לשכונת נהלאות שבירושלים. הם הגיעו לתמוז ב־1995, לאור חתונתם, ומאז לא עזבו את הקיבוץ. ההשתלבות של שלומית הייתה הדרגתית. היא, שחווה בנעוריה את השיתופיות הקיבוצית כרבר מגביל, לא הסכימה להיות חלק מהשותפות הכלכלית. במשך שלוש שנים שלמה לקיבוץ מחצית משכר הדירה שבה התגוררו בני הזוג, ואילו בעלה בחר להצטרף לשותפות הכלכלית. "מה שיפה בעיניי הוא שאפילו שאנשים לא התלהבו מההישארות שלי מוֹרֵץ לשותפות, הם בכל זאת נתנו לי הרגשה שאני חלק מהקיבוץ", היא מספרת. "בסופו של דבר הצטרפתי מתוך רצוני, ולא בגלל שמישהו אמר לי. כשנכנסתי לשותפות, לא הרגשתי שאני מוותרת על חירותי". ואכן, עיקרון נוסף שמנחה את אנשי תמוז הוא ריבונות הפרט. במסמך שחיבר אורי מנור, אחד מוותיקי הקיבוץ (שכבר

ההתבטאויות הללו הרהרו כנראה בתודעה של החברים הצעירים שבוחרו להקים קיבוץ בלב בית־שמש.

חצי שותפות

את המהדורה העירונית של הקיבוץ לא המציאו חברי תמוז. כבר בשנת 1968 קם בכרימיאל קיבוץ עירוני, שהתפרק לאחר ארבע שנים. ניסיונות נוספים נעשו ונכשלו בכפרי־הסידים ובהרצליה, ואילו בירושלים הוקם בשנת 1979 קיבוץ 'ראשית', באמצעות מגורים בבית־שמש, שהייתה אז עירית פיתוח קטנה, ביקשו הקיבוצניקים שבחבורה לנסות ולפוגג מעט את המתח שנוצר במהלך השנים בין תושבי עיריות הפיתוח לחברי הקיבוצים, ושהגיע לשיאו במערכת הבחירות של 1981. את מיעויות הבחירות הסוערות התקיימה או בבית־שמש, ושמעון הריר, מועמד 'המערך' לראשות הממשלה, ספג שם מטח עגבניות. שנתיים לאחר מכן ראה אור 'פה ושם בארץ ישראל', ספר מסע של עמוס עוז במחוזות החברה הישראלית, שכלל פרק שלם על העיר בית־שמש תחת הכותרת 'העלבון והועם'. עוז הביא שם אמירות קשות מאוד של תושבי המקום נגד הקיבוצים. גם

כשהשכנים בבלוקים הסמוכים שמעו שמדובר בקיבוץ חדש, הם שאלו את חבריו היכן ימוקמו הפרות. אבל הקיבוצניקים הצעירים לא התכוונו להקים רפת ולא לול, אלא ליצור מסגרת של קיבוץ עירוני, שחבריו יחיו בשותפות כלכלית ללא פעילות חקלאית וללא מפעלי תעשייה. מאחורי המיזם עמדה תחושתם כי ההגשמה הקיבוצית המתבקשת של התקופה אינה בתחום ההתיישבות, אלא בהתחברות לחברה הישראלית. באמצעות מגורים בבית־שמש, שהייתה אז עירית פיתוח קטנה, ביקשו הקיבוצניקים שבחבורה לנסות ולפוגג מעט את המתח שנוצר במהלך השנים בין תושבי עיריות הפיתוח לחברי הקיבוצים, ושהגיע לשיאו במערכת הבחירות של 1981. את מיעויות הבחירות הסוערות התקיימה או בבית־שמש, ושמעון הריר, מועמד 'המערך' לראשות הממשלה, ספג שם מטח עגבניות. שנתיים לאחר מכן ראה אור 'פה ושם בארץ ישראל', ספר מסע של עמוס עוז במחוזות החברה הישראלית, שכלל פרק שלם על העיר בית־שמש תחת הכותרת 'העלבון והועם'. עוז הביא שם אמירות קשות מאוד של תושבי המקום נגד הקיבוצים. גם

אדם שיהלף במכוניתו ברחוב הנשיא שבבית־שמש הוותיקה, קרוב לוודאי שלא ישים לב לתופעת הטבע שממוקמת שם. הולך רגל יבחין אולי במתחם משולש של בנייני דירות השונים מעט מאלו שסביבם, אך רק זה שייכנס פנימה ויתבונן, יזהה סימנים מובהקים של התופעה. על קיר אחד במתחם תלוי לוח ובו רשימת הנסיעות של התושבים בשבוע הקרוב, ושיבוצם של 11 כלי הרכב המשותפים העומדים לרשותם. על קיר אחר מופיעה תורנות ארוחת שבת משותפת. יש אחראי על התפריט הקולינרי ויש אחראי על התוכן הרחני, הכולל לרוב עיסוק בפרשת השבוע. כמה צעדים נוספים לתוך המתחם כבר חושפים סממן מובהק של אורח החיים המתקיים כאן: חדר כביסה. ברזים הבאים לקיבוץ תמוז. הרבה לפני שהוקמה בבית־שמש התנחלות חרדית גדולה, נוסד בה קיבוץ. ראשיתו לפני 25 שנה, בחודש תמוז תשמ"ז (1987), כשקבוצת חברי גרעין נח"ל של 'הנוער העובד והלומד' חברה לכמה בני קיבוצים, ויחד הם התיישבו בבלוק של דירות נטושות ברחוב הנריקס בעיירה והחלו לנהל חיים משותפים.

שיתוף? לייק!

אי אפשר להתעלם מהסביבה שהיא מוקד חיכוך דתי

תומכים, לא מובילים. המחאה בבית־שמש

שלוּמית אלברטון (בתמונה): "לא נפלנו למלכודת של אמירות פומפוזיות בסגנון 'הגענו להציל את עם ישראל וגאול'

של אמירות פומפוזיות בסגנון 'הגענו להציל את עם ישראל וגאול'

שהיא הייתה הרבה יותר דומה למה שקיים בתמוז. את היישוב ממצוקות' בהתנהלות של הקיבוץ שלנו תמיד היה אלמנט של חיבור בגובה העיניים.

זה בא לידי ביטוי גם בכך שאנשים עבדו בתוך בית־שמש, והיא לא הייתה בעבורם רק עיר שינה"

חדר כביסה, שותפות כלכלית, וקואופרטיב מזון. הקיבוץ העירוני תמח

אינו מתגורר בו), נאמר: "אחת ה'טעויות ההיסטוריות' של התנועה הקיבוצית היא כי במקרים רבים הוקרבו חירויות הפרט ואחריותו על חייו האישיים למען השיתוף והשוויון הקבוצתי. בקיבוצים של ימינו אנו רואים את המגמה ההפוכה: חופש הפרט הופך לסימנה היחידה ומכרעת, שבשמה מתפרקים הקיבוצים מערכי השיתוף והשוויון. בתמוז אנו מנסים לשלב בין הדברים, מבלי לזנוח את האחד על חשבון רעהו".

ציפיה מחודרת את ההבדל בין השותפות בקיבוץ המסורתי לזו הקיימת בתמוז: "החוויה שלי כבת קיבוץ הייתה שישוהו אחד מהליט לך איפה תעבוד ומה תעשה. בתמוז יש הרבה יותר חופש פרטי. יש רוח של הדברים, ציפיה שתפרנס את עצמך ושתנסה למקם את רווחך במציאות שבה אנו חיים. מצד שני, אתה זה שבוחר איפה תעבוד ועם מי. יש המון מקום להתפתחות מציאות וללימודים – גם אם במשך כמה שנים לא תהיה פרודוקטיבי עד הסוף, אבל כן תמצא את כישוריך האחרים ותמצא את עצמך. יש המון סבלנות שמתאפשרת וישא בגלל שאנחנו מקום קטן".

מקימי תמוז, יש לציין, ידעו שהחיים השיתופיים בתוך עיר אינם מתאימים לכל אחד, ומלכתחילה לא הייתה להם שאיפה להתרחב. 24 מבוגרים בלבד תרבים כיום בקיבוץ, ויחד עם הילדים מגיע מספר הנפשות המתגוררות לשלושים.

גילי גופר הצטרפה לתמוז לפני כשמונה שנים. היא גדלה בתלמיזנו ולאחר שירותה הצבאי עברה חברת טיולים שהפעיל קיבוץ תמוז, וכך התוודעה אליו לראשונה. כשנעשתה פעילה בארגון "סיר" (ישראל סוציאלידמוקרטית), היא מצאה שם לא מעט מחברי תמוז והחליטה להצטרף אליהם – תחילה ללא שותפות כלכלית, ולבסוף בחברה.

תהליך הקבלה, אומרת גופר, הוא ארוך. "קודם כול אתה מבקר כמה פעמים במקום, לפני שתחליט לבוא לגור. ההמלצה שלנו היא להגיע לארוחת ערב שבת, להתארח באחד החגים וגם להיות נוכח באחד מימות החול בשעות אחר הצהריים".

השלב הבא הוא מגורים בקיבוץ והשתתפות בחיים החברתיים ללא שותפות כלכלית. "בסוף התקופה", מסבירה החברה הוותיק אבנר ישראלית (44), "הציבור אומר לך את מה שהנטייה: או 'עזוב אתך, לך תחפש מקום אחר', או 'בוא תצטרף'".

גופר: "מי שאומר זו 'הרוח התמוזית', אבל ברוב המקרים שני הצדדים יודעים אם זה הצלחה או לא. במקרים נדירים היה צורך להגיד לאנשים 'תראו, זה לא מתאים'. זה לא היה נעים, אבל היה חיובי להיעשות".

הדור המייסד נעלם

בתמוז אין הצבעות. יש אמנם אספות, אבל החלטות מתקבלות בשיתוף חבריים. "אנחנו יושבים ומדברים כמו שבני זוג מדברים ביניהם ומקבלים החלטות", מסביר ישראלית. "רק לעתים נדירות מאוד, כשאין ברירה, מקיימים הצבעה. בסופו של דבר החבר הוא אוטונומי, וגם אם התקבלה החלטה כלשהי, הוא יכול לפעול מאחורי הקלעים כפי רצונו. חברי הקיבוץ קיימו שיחה וניסו לשכנע אותה לוותר על הרעיון, אך לשווא. החברה רכשה מכונית מכספה, והקיבוץ נשא בעול ההוצאות השוטפות.

חברי תמוז מודים שהמתח בין השיתוף והשוויון לבין הניסיון להעניק חירות לפרט, אינו פשוט. זו כנראה אחת הסיבות לכך שלא נותרה אף משפחה מהדור המייסד. "החיים פה אינטנסיביים, ויש בהם גם משהו שחוק", מסבירה אלברטון. "אמנם אנחנו לא משפחה אבל אנחנו חיים בתוך קהילה שמעורבת מאוד בחיים הפרטיים, ושדרשת מהפרט להחזיק את הקהילה. קח למשל את סוגיית הרכבים המשותפים: כשמישהו מבני המשפחה שלך משאיר בייגלה במושב האחורי, זה לא כמו ממישהו מהחברים שלך עושה את זה".

אלברטון סבורה שהסביבה העירונית הקלה על החברים לשעבר את העובדה – "האפשרות לקום וללכת היא פשוטה יותר אצלנו מאשר בקיבוץ המסורתי. בתמוז אתה נמצא כל הזמן בחיבור ישיר לחיים העירוניים שמסביב, בעוד בקיבוץ המסורתי יש הרבה אנשים שנשארים כי הם מכירים את את החיים שבת. מצד שני, אני לא רוצה לעשות אידיאליזציה לעויתוב. חברים טובים שלנו עזבו, וזה כואב. כשיש נטייה נכנסת תחושת בגידה ועלבון, ואתה גם שואל את עצמך – אם הם עזבו, מה זה אומר עליי?".

כאמור, תמוז הוקם בבית־שמש מתוך תפיסה אידיאולוגית־חברתית, ועדיין חבריו נהווים מאוד מהצרות בומבסטיות. "לא נפלנו למלכודת של אמירות פומפוזיות בסגנון 'הגענו להציל את עם ישראל וגאול את היישוב ממצוקות'", אומרת אלברטון. "בהתנהלות של תמוז תמיד היה אלמנט של חיבור בגובה העיניים. זה בא לידי ביטוי גם בכך שאנשים עבדו בתוך בית־שמש, והיא לא הייתה בעבורם רק עיר שינה". בעלה יאיר לימד שנים רבות במערכת החינוך בעיר, וגם ניהל בה בית ספר תיכון. שלומית עובדת בירושלים, כקצינת מבחן של מבוגרים. "שבבילי זה לא היה טוב להיפגש ברוב עם אנשים שאני מאבחת", היא אומרת. "ממילא אנחנו גרים פה", מוסיפה גופר, "אז אנחנו קונים בעיר, מכירים אנשים, וחברים בוועד החברים

של בתי הספר. אנחנו פעילים בסניף מפלגת העבודה המקומי ונהיה פעילים גם בבחירות המוניציפליות. בעצם החיים שלנו בבית־שמש יש עשייה משותפת. אחת הסימטאות בשנים הראשונות הייתה שאנחנו לא נמצאים פה לשנת שירות".

הם מודים שנדרשה להם תקופה לא קצרה כדי להיטמע בעיר, שהייתה במשך שנים מאוכלסת ברובה בכני עדות המזרח. "כל הזמן דיברו על תמוז בתור 'האשכנזים האלה שבאו'. אומרת גופר. "החברים הוותיקים מספרים שבאחת הפגישות הראשונות שלהם עם אנשי אגף החינוך בעירייה, שאלה אותם בכירה באגף 'איך זה שכולכם אנשים?' חבר קיבוץ הגיב במבוכה: 'אני לא יודע. לנולדו ככה'".

במהלך השנים היו חברי תמוז שותפים להקמת כמה פרויקטים חברתיים בבית־שמש. באמצעות עמותת 'קהילה' שהקימו, הם ייסדו בית מדרש קהילתי, מרכז של ייעוץ נכונות לאורחים, ומועדון המיועד לנוער שעבר משבר נפשי. מתוך 34 ילדים שנמצאים היום במעון של תמוז, רק ארבעה הם ילדי הקיבוץ. 'קהילה', המגדלת היום על ידי אבנר ישראלית, מעסיקה כשישים עובדים. המתחם היחיד שבו מתגוררים כיום חברי תמוז נבנה לפני 13 שנים ותוכנן כך שיתאים לאורח החיים השיתופיים. הבתים מאורגנים בשתי שדרות ניצבות זו לזו, שמולן ממוקם 'המבנה המשותף' – מקבילה לחדר האוכל הקיבוצי, והם רואים את סוגיית בית כנסת. באולם התחנה שלו מתקיימות סעודות השבת המשותפות, אספות החברים וימי העיון שמקיימים חברי הקיבוץ מדי יום שישי. בקומה העליונה פועלות מסגרות חינוך שמופעלות בידי עמותת 'קהילה'.

בתי המגורים של תמוז כוללים ארבע קבוצות של ארבע יחידות דירוד הוות, בשטח של 85 מטרים רבועים כל אחת, כשמתחתיהן ממוקמים מחסנים משותפים. אין שערים למתחם של הקיבוץ ואין גדרות, אבל כל מנקד מבחן מיד שמרובד באזור מוגרד. "כשעברנו לבית־שמש כרד לבחון הצטרפות לתמוז. בתום התקופת גב לסיבכה. יש בזה משהו, אבל אני שלמה עם המצב הקיים. אני גריחה את המתחם הזה".

עם כל הכבוד לעירוניות אין קיבוץ בלי רשא, וגם חברי תמוז מתדרים בחלקה ירוקה נאה שנמצאת במרכז המתחם. אלברטון מספרת שבעבר היו לא מעט מתחזות עם ילדי השכונה הסמוכה, שהגיעו לשחק על הרשא הקיבוצי. "כשמגוררים בחולות פרישות בבית־שמש, ילדים לא חושבים להכנס לחצר, אבל אלינו הם כן נכנסים כי זה מתחם ציבורי. אנחנו לא רוצים להיות 'הענק וגנן', אבל מצד שני אנחנו כן צריכים את ארבע האמות שלנו.

הגדרנו גבולות ברורים תוך כדי תנועה. המאירה הייתה שזה המתחם שלנו, ואם אנשים באים, הם באים כאורחים".

תחפוש בדרך לעבודה

לאנשי תמוז חשוב להעשיר את חייהם בתרבות יהודית. בשבתות מתקיימת בקיבוץ 'קבלת שבת' המכללת דברי תורה על פירת השבוע, קידוש וסעודה. גם כל אחד מהחגים מקבל תשומת לב מיוחדת. לחברים יש הגדה של פסח שהוכנה על ידם לאחר תהליך של לימוד משותף, ובחג השבועות הקרוב הם יקיימו, כמדי שנה, תיקון ליל שבועות ייחודי משלהם. איך הסביבה המסורתית־דתית של בית־שמש מגיבה לזהירות החילופית שלכם?

גופר: "גם מה שאנחנו עושים זה סוג של מסורתיות. לדעתי המסורתיות של עיירות הפיתוח היינו מצלמים את המסורתיות של בית־שמש לפני 15 שנה, אני חושבת שהיא הייתה הרבה יותר דומה למה שקיים בתמוז. ברברים מסוימים ניסו להחבר את הסביבה לאירועים שלנו, ואני מודה שזה קצת מורכב. בתיקון ליל שבועות, למשל, ניסו להביא תושבים מסביב, אבל לא ממש הצלחנו. כשאנחנו מקיימים בהג נקס עם הגברה של רמקולים, יכולות להיות גם תגובות לא נעימות מהסביבה, אבל רוב שלכם". צריכים לזכור שגם בלעדינו, האוכלוסייה בבית־שמש מגוונת".

ישראלית: "מבחינת, הייחודיות שלנו בתחום הזה היא חלק מהרעיון של תמוז. רבים מאיתנו גדלו בסביבה הומוגנית, ופה חלק מהרעיון הוא להתמודד עם הסביבה. הילדים שלי חוזרים הביתה עם שאלות כי הם נתקלים בסביבה אחרת, והו יוצר שיות מעניינות". הוא עצמו גדל בקיבוץ צובה, ולאחר שירות צבאי בפרויקט 'גולני', המשלב חברי קיבוצים עם יוצאי שכונות ועיירות פיתוח, הגיע עם עוד מעשרה חברי בית־שמש כדי לבחון הצטרפות לתמוז. בתום תקופת גב לסיבכה. הוא יוצר שירות מרכזי של הקיבוץ, החליטו רוב החברים להצטרף.

כשמיסדי תמוז הגיעו לעיר לפני 25 שנה, הם לא חשבו שביום מן הימים היא תיתפס כציבורית ישראלית כאחד ממוקדי הסכסוך בין הציבור החרדי לציבור הישראלי, כולל אירועים אלימים על רקע דתי. כמו שמתגוררים בשכונות הוותיקות, חיי היומיום של הקיבוצנים גם לא מושפעים מההתעצמות של הציבור החרדי בעיר, ובכל זאת הם אומרים שאינם יכולים להתעלם מהתופעה. "זה לא מנותק ממני לגמרי", אומרת גופר. "ראש העיר של חרדי, הבנייה בעיר חרדית, השכונות החרדיות מתקרבות לעיר הוותיקה, ויש לי חברות ש'מתחפשות' שהן הולכות לעבודה. זה משפיע, גם של לא בבית הספר של הילדים שלנו, לא בשכונה שלנו ולא באוטובוסים. לא היינו גודם מוביל במחאה שהתקיימה בעיר בשנה האחרונה, אבל כן הצטרפנו למחאה שארגן הציבור הרתיילאומי".

ישראלית סבור שמוטב לקיבוץ להתמקד באתגרים אחרים של בית־שמש. "אנחנו שוליים בנושא הזה, והאתגר גדול עלינו", הוא קובע. גם אלברטון לא

המרחב הפרטי. מטבח הקיבוץ

עם הגב לעיר. אבנר ישראלית בקיבוץ

חושבת שיש לחברי תמוז יכולת להשפיע על השינוי הרמוגרפי שחווה העיר, "אבל אנחנו כן צריכים לבחון אם אנחנו יכולים להתמודד איתו, להסתגל אליו ולחיות לצדו. מצדד איתי, כתושבת העיר וכאורחית ישראל, שיש כאן אוכלוסייה שמרש לא באה לחיות יחד איתי, אלא או במקומי או בנפרד ממני.

"אני נוסעת בתחבורה הציבורית בתוך בית־שמש, ובניגוד למה שמצטייר בתקשורת, אף פעם לא קרה לי שביקשו ממני לעבור לחלק האחורי של האוטובוס. נכון שאני לא נכנסת לשכונות החרדיות, אבל גם בירושלים אני לא נכנסת לשכונות חרדיות ולא הולכת להנאטי במאה שערים. בחיי היומיום יש עדיין משקל לאוכלוסייה החילופית החרדית־לאומית בעיר. אם זה ישתנה, נתמודד עם זה ואני מקווה שכקבוצה".

פנטזיה הרסנית

13 משפחות יש היום בתמוז, כשהגיל הממוצע של החברים הוא ארבעים. אנשי הקיבוץ היו שמחים לקלוט משפחות נוספות, אך השאיפה שלהם היא לצרף חברי בני גילם, והם יודעים שהסיכוי למצוא כאלו הוא נמוך. "אין הרבה אנשים בני ארבעים החליטו פתאום שהם רוצים לחיות בשיתופיות בעיר בית־שמש", מודה גופר.

אז למה לא לקלוט צעירים יותר? "זה לא אפשרי, גם בגלל שרמת החיים תרד, וגם בגלל הדרך שבה אנו מקבלים החלטות. כשיש פער גדול מדי בגילים, אי אפשר לקבל החלטות באמצעות שידור. חברי תמוז גם אינם מתכוונים לחלוץ על ילדיהם שיישארו לגור איתם. 'החלטה שלי לעזוב את קיבוץ יבנה ולעבוד לעיר הייתה קריעת ים סוף', מספרת אלברטון. "זו הייתה ממש בגידה בחברים שלי, ואני שמחה שאני משחררת את הילדים שלי מהרבה הזה. אני עושה להם שירות טוב כשאני לא בונה על גבם ציפיות. אני רוצה שיגורו לידי, אבל אין לי שום עניין שהם או ילדי החברים שלי, שאני מאוד אוהבת, יהיו שותפים איתנו כלכלית".

גופר, דוקטור להיסטוריה, מעניקה חיווך אקרמי לדבריה של אלברטון. "אחת הבעיות של הקיבוצים והמושבים הייתה הציפיה של הדור הראשון מהדור השני להישאר ולפעול בריוק כמותו. את כל התקנונים הם כתבו עוד בתקופת המנדט, אבל כשהדור השני קיבל את המושכות, הוא פחד לשנות. זה דור שהתבגר סביב הקמת המדינה. הוא לא מרד כי הוא העריך את החברים שלו הערצה עיוורת, וזו הייתה בעיה. הם המשיכו לחיות בצורה שהחברים הכתובו להם, והיו לכך מחירים".

אף שנראה כי תמוז הולך להיות קיבוץ חרדי, החברים לא מודאגים. "זה יהיה בית אבות כיפי", אומרת

גילי גופר (בתמונה): "אם היינו מצלמים את המסורתיות של בית־שמש לפני 15 שנה, אני חושבת שהיא הייתה הרבה יותר דומה למה שקיים בתמוז. את היישוב ממצוקות' בהתנהלות של הקיבוץ שלנו תמיד היה אלמנט של חיבור בגובה העיניים.

שהיא הייתה הרבה יותר דומה למה שקיים בתמוז. את היישוב ממצוקות' בהתנהלות של הקיבוץ שלנו תמיד היה אלמנט של חיבור בגובה העיניים.

זה בא לידי ביטוי גם בכך שאנשים עבדו בתוך בית־שמש, והיא לא הייתה בעבורם רק עיר שינה"

חדר כביסה, שותפות כלכלית, וקואופרטיב מזון. הקיבוץ העירוני תמח

חדר כביסה, שותפות כלכלית, וקואופרטיב מזון. הקיבוץ העירוני תמח

חדר כביסה, שותפות כלכלית, וקואופרטיב מזון. הקיבוץ העירוני תמח

4 ילדים מתוך 34 הם בני הדור הבא של הקיבוץ. המעון בתמוז